

Δημήτριος Ν. Μόσχος

Ὁ διάλογος με̐ τις Ἀρχαῖες Ἀνατολικές
Ἐκκλησίες ὡς κριτήριο ἐκκλησιαστικῆς
λειτουργίας
(με̐ ἀφορμὴ μιὰ ἔκδοση τῆς Κριστὶν Σαγιώ -
Christine Chaillot)

ΑΚΟΥΓΟΝΤΑΣ σέ ἀργό ρυθμὸ τὸ «Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ...» στὰ Κοπτικά, πού ψάλλεται στὴν Κοπτικὴ Ἐκκλησία τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ (ἐνῶ στὴ δική μας Λειτουργία κάθε Κυριακὴ στὰ Β' Ἀντίφωνα, ἀλλὰ με̐ τὰ ἴδια ἀκριβῶς λόγια), δὲν μπορεῖ κανεὶς παρὰ νὰ στοχασθεῖ μελαγχολικὰ πάνω στοὺς ποταμούς μελάνης καὶ σέ κάποιες περιπτώσεις καὶ αἵματος πού τροφοδοτήθηκαν ἀπὸ μιὰ λυσσαλέα ἀντίδραση. Ἀντίδραση ὅχι τόσο πολὺ σέ συγκεκριμένες θεολογικὲς ἀπόψεις, ἀλλὰ στὰ γεγονότα πού συνέβησαν στὴ Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος τὸ 451, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ἀποδόσει δικαιοσύνη γιὰ τίς βίαιες ἀνακατατάξεις τῆς «Ληστρικῆς Συνόδου» τῆς Ἐφέσου τὸ 449 καὶ νὰ φέρει σέ «δικαιονομισμό» μιὰ σύγκρουση πού προῆλθε ἀπὸ τὴ μετατόπιση στὴ σχέση τῶν δύο μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν θρόνων τῆς ἐποχῆς, Ρώμης καὶ Ἀλεξανδρείας, οἱ ὁποῖοι μέχρι τὸ 449 ἦταν σύμμαχοι.

Ἡ ἐποχὴ μετὰ τὸ 451 ἔφερε τὴν ἐπιρροὴ τοῦ πάπα Λέοντος στὸ θεολογικὸ προσκλήνιο, περιορίσε ἀρκετὰ τὸ θρόνο τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἀναβάθμισε τὸ νέο ἐκκλησιαστικὸ κέντρο τῆς Κωνσταντινούπολης, τὸ ὁποῖο με̐ τὸν 28ο Κανόνα ἔφερε τὰ ἴσα πρεσβεῖα με̐ τὴν Παλαιὰ Ρώμη. Μεγάλῃ μερίδᾳ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς (Ἀντιοχείας) καὶ τῆς Αἰγύπτου ἀρνήθηκαν ἐμφαντικὰ τὴ νέα κατάσταση. Ἡ ἀδρὴ καὶ ὠμὴ αὐτὴ ἐκκλησιαστικοπολιτικὴ περιγραφή τῶν μεγάλων Χριστολογικῶν συγκρούσεων τοῦ 5ου αἰῶνα εὐκολὰ ἀνακαλεῖ στὴ σκέψη τοῦ ἀναγνώστη γνώριμες εἰκόνες ἀπὸ Μόσχα, Ἀντιόχεια, Ἑλλήνες, Σλάβους, Ἀραβες, ὑπερόριες δικαιοδοσίες, καταδίκες, «ἀποτειχίσεις» κ.λπ. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἐμφωλεύει ὁ μέγας πειρασμὸς γιὰ τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ ἐκκλησιαστικοπολιτικὴ σύγκρουση ἦταν καὶ εἶναι τὸ πλαίσιο γιὰ νὰ συζητηθεῖ καὶ νὰ γίνει ἐπίκαιρο καὶ συγκεκριμένο γιὰ τὸν καθένα τὸ παράδοξο γεγονὸς τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ στὸν πεπερασμένο ἄνθρωπο. Δύσκολο καὶ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ πάντως μόνο πλαίσιο. Ὁ πυρήνας, τὸ κέντρο, εἶναι ἡ παραδοξότητα

τῆς ταυτότητος καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποῦ πρέπει νὰ διαβαστεῖ σωστά ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, γιὰ νὰ ἀπαντήσῃ στὰ ἔσχατα ἐρωτήματα τῆς ὑπαρξῆς του. Ξεχνώντας αὐτὸ τὸν βασικὸ πυρῆνα μένουμε συνήθως στὸ περίβλημα ἢ πλαίσιο, καὶ ἡ καταλήγουμε σὲ ἐξωτερικοὺς συμβιβασμοὺς ἢ ἐπιβάλλουμε μιὰ γενικὴ ἀπαγόρευση στὶς συζητήσεις, ὅπως ἔκαναν οἱ αὐτοκράτορες μετὰ τὸ 451.

Μέσα σ' ἓνα εὐρύτερο δεδομένο πλαίσιο, λοιπόν, αὐτὸ τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ σὲ μιὰ ἀντιπαράθεση μὲ γνώση τοῦ θεολογικοῦ πυρῆνα ποῦ προαναφέραμε, κάθε συζήτηση, ἀκόμα κι ἂν ὑπάρχουν διαφωνίες, βρίσκει τὸν τρόπο νὰ διασώσει τὴν ποικιλία μέσα στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐνότητα. Ὁ «Ὅρος τῶν Διαλλαγῶν» τοῦ 433, τὸ κείμενο δηλαδὴ ποῦ ἀντικατέστησε τοὺς Δώδεκα Ἀναθεματισμοὺς ποῦ εἶχε συντάξῃ ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας κατὰ τῆς Ἀντιοχειανῆς Χριστολογίας, εἶναι ἓνα τέτοιο παράδειγμα. Ὁ (θεωρούμενος ἀπὸ πολλοὺς «ἀδίστακτος» καὶ ἀρχομανῆς) Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἔδειξε πόσο σπουδαία ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση διέθετε, δικαιολογώντας στὸν Πρόκλο Κωνσταντινουπόλεως (τοῦ ὁποῦ ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία βρισκόταν σὲ κάποια σύγχυση περὶ τοῦ πρακτείου), γιατί δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς Ἀντιοχειανοὺς ἀντιπάλους τους (ποὺ ἐπέμεναν στὶς δύο φύσεις), ἀφοῦ αὐτοὶ «εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ τὸν ἓνα Χριστὸν λαλοῦσι καὶ κηρύττουσι, καὶ τὰς Νεστορίου δυσσεβεῖς περιπτολογίας ἀνεθεμάτισαν». Αὐτό, γιατί στὸν Ὅρο εἶχαν κάνει τὶς κρίσιμες ὑποχωρήσεις στὴ θεολογία τους, μὲ πρώτη καὶ καλύτερη τὴν ἀποδοχὴ τοῦ ὅρου «Θεοτόκος» γιὰ τὴν Παρθένο Μαρία καὶ εἶχαν δεχθεῖ τὴν καταδίκη τοῦ Νεστορίου. Ἀκόμα κι ἂν θεολογικὰ ἔργα τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας καὶ τοῦ Διοδώρου Ταρσοῦ (ποὺ σὲ πολλὰ σημεῖα ἦταν πιὸ ριζοσπαστικὰ κι ἀπὸ τοῦ Νεστορίου) διαδίδονταν ἀνάμεσα στοὺς Ἀντιοχείς, ὁ Κύριλλος στὴν ἴδια ἐπιστολὴ ὑπερασπίσθηκε τὴν μὴ καταδίκη τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας ἀπὸ τὴν Σύνοδο, ἡ ὁποία «οἰκονομικῶς» δὲν τὸν συμπεριέλαβε σὲ ἀναθέματα «δι' οἰκονομίαν, ἵνα μὴ τινες τῇ ὑπολήψει τοῦ ἀνδρὸς προσεσχηκότες ἀποβάλωσιν ἑαυτοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ δ' ἐν τούτοις οἰκονομία πρᾶγμα ἄριστόν ἐστι καὶ σοφόν», διότι, ὅπως ἔγραφε λίγο παραπάνω, «δυσφοροῦσιν ἅπαντες, ὡς ἀνδρὸς ἐπισήμου καὶ τελευτήσαντος ἐν κοινῇ τῶν Ἐκκλησιῶν [εἶχε πεθάνει τὸ 428] ἀναθεματιζομένου νυνὶ»¹. Ἡ παραδειγματικὴ αὐτὴ γιὰ μᾶς σήμερα πνευματικὴ διάκριση στὴν ὀρθοτόμηση τῆς πίστεως καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁρίων, ποῦ θὰ ἔκανε τὸν Κύριλλο προδότη τῆς Ὀρθοδοξίας στὶς σημερινὲς γνωστὲς ἱστοσελίδες ποῦ φωνασκοῦν ὅτι δὲν χωρεῖ «οἰκονομία» στὰ τῆς πίστεως, ἄλλαξε μετὰ τὸν θάνατό του τὸ 444 γιὰ νὰ ἀκολουθήσουν τὰ γεγονότα τῆς «Ληστρικῆς» Συνόδου τὸ 449.

Μετὰ τὸ 451 τὸ πλαίσιο τῆς αὐτοκρατορίας προσπαθοῦσε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ διαχειρισθεῖ μὲ διατάγματα τὴ μνήμη τῆς Συνόδου, ἡ θεολογία ἄρχισε ὅλο καὶ περισσότερο νὰ στηρίζεται σὲ ἀνθολόγια, ἡ Ρώμη νὰ ὑποχρεώνεται ἀπὸ τοὺς νέους τῆς ἀφέντες Ὀστρογότθους νὰ βρίσκεται σὲ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ αὐτοκρατορικὸ κέντρο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μεγάλα κοινωνικὰ προβλήματα (κυρίως στὴν Ἀλεξάνδρεια) νὰ παίρνουν διαστάσεις θρη-

1. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστολὴ 72, Πρόκλῳ Κωνσταντινουπόλεως, PG, 77, στ. 345.

σκευτικές. Από κεί και μετά, όσο περισσότερο το αυτοκρατορικό κέντρο παρέ-
 νέβαινε για να δώσει λύσεις (ένίοτε πολύ καλές), τόσο η περιφέρεια του έλλη-
 νορρωμαϊκού μεσογειακού κόσμου απομακρυνόταν.

Συνηθίζουμε να μιλάμε για το Μέγα Σχίσμα του 1054, γιατί αυτό έμπεριέ-
 χει την πικρία της χριστιανικής Ανατολής απέναντι στην «όψιμη» ισχύ της Χρι-
 στιανικής Δύσης και λησμονούμε ότι ακόμη μεγαλύτερο σχίσμα για την ενό-
 τητα του Χριστιανικού κόσμου είναι η περίοδος από την Γ' και κυρίως από την
 Δ' Οικουμενική Σύνοδο και μετά, όποτε μεγάλα τμήματα της Χριστιανοσύνης
 (βοηθουσών και των πολιτικών συνθηκών, όπως το πέραςμα της Ανατολικής
 Συρίας στην Περσία και η τελική επέλαση των Αράβων) απομακρύνθηκαν από
 τη Χριστιανική Αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης και το εκκλησιαστικό διοικη-
 τικό της σχήμα (την Πενταρχία). Το πόσο μεγάλα ήταν αυτά τα τμήματα φαί-
 νεται από το γεγονός ότι για χρόνια κήρυξαν το Ευαγγέλιο και έφτιαξαν το-
 πικές Εκκλησίες στις έσχατιές του παλαιού κόσμου, τη Νουβία και την Αιθιο-
 πία στο Κέρας της Αφρικής, στις άκρες της Αραβικής Χερσονήσου (στη ση-
 μερινή Ύμεννη και στα Έμιράτα), στην Κεντρική Ασία και το Αφγανιστάν και
 τελικά στην Κίνα (τον 8ο αιώνα) και την Ινδία (Χριστιανοί του Μαλαμπάρ).
 Η τελική ιστορική ήττα και περιθωριοποίηση αυτών των Χριστιανών που έζη-
 σαν έξω από την όμπρέλλα μιās χριστιανικής αυτοκρατορίας με έλληνορρω-
 μαϊκά χαρακτηριστικά, αντιμετωπίσθηκαν μέσα από την θεολογικά προβλη-
 ματική πίστη στην ένδοξο τελική νίκη των ευνσεβών: ή ήττα τους, δηλα-
 δή, δέν αποδεικνύει τίποτε περισσότερο από το ότι δέν ήταν πραγματικά ευνσε-
 βείς, δηλαδή Όρθόδοξοι. Τελευταία έκδοχή αυτής της λογικής είναι ή άφιλάν-
 θρωπη και συνάμα επικίνδυνη κρίση του Μητροπολίτη Πειραιώς Σεραφείμ ότι
 το Ίσλάμ αποτελεί όργανο θείας παιδαγωγίας για την αίρεση των μη Χαλκη-
 δονίων². Μια καθόλου διαφορετική λογική από αυτή των Μουσουλμάνων συν-
 ομιλητών του άγιου Γρηγορίου Παλαμά και των δημοσιολογούντων διανοουμε-
 νων στην Ίταλία και τη Γαλλία μετά την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως,
 που χρησιμοποιούσαν το ίδιο έπιχείρημα έναντι των Όρθοδόξων: ή ήττα και
 καταστροφή της Χριστιανικής αυτοκρατορίας τους από το Ίσλάμ να θεωρείται
 «άποδειξη» της πλάνης τους.

Όστόσο, μετά από αιώνες ή «Αυτοκρατορία» όχι ως πολιτική πραγματικό-
 τητα, αλλά ως ιδεότυπος και πλαίσιο νοήματος του κόσμου, παραμερίσθηκε όρι-
 στικά μετά από τη σάρωση Αυτοκρατοριών (Ρωσικής, Όθωμανικής, Γερμα-
 νικής κ.λπ.), συμβόλων και τίτλων με το τέλος του μοιραίου Μεγάλου Πολέμου
 το 1919. Λίγο πριν, οι Χριστιανοί είχαν άρχίσει να άναζητούν νέους τρόπους για
 να στοχασθούν πάνω στο ρόλο που έπρεπε να παίξουν στον κόσμο. Ό «έπάρα-
 τος» Οικουμενισμός γεννήθηκε λίγο άργότερα και οι Όρθόδοξοι, χωρίς Τσάρους
 και Σουλτάνους, συμμετείχαν άμέσως, μεταξύ άλλων λόγων και έπειδή άρχι-
 σαν έπιτέλους να ζούν στον πραγματικό και σύγχρονό τους πολιτικό και κο-
 σμοθεωριακό περίγυρο. Παρ' όλο που ή άρχική κίνηση άφορούσε ζητήματα συν-

2. Βλ. σχετικά Δημήτριος Ν. Μόσχος, «Ό Πειραιώς Σεραφείμ και οι Κόπτες Χριστιανοί»
 (11-2-2017), <http://www.amen.gr/article/o-peiraios-serafeim-kai-oi-koptes-xristianoι>

αντίληψης σέ θέματα κοινωνικῆς δράσης, γρήγορα οἱ συζητήσεις προχώρησαν σέ θέματα θεολογικά. Στά πλαίσια τοῦ νεοϊδρυθέντος Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ξεκίνησε καί ἡ θεολογική συζήτηση τῶν Ὁρθόδοξων μέ τοὺς Ἀνατολικούς Χριστιανούς – κυρίως μέ τὴν κοινότητα τῶν Προχαλκηδονίων. Τῇ δεκαετίᾳ τοῦ '60 ἔγιναν οἱ συναντήσεις σέ Aarhus (1964), Bristol (1967), Γενεύη (1970), Ἀντὶς Ἀμπέμπα (1971), καί ἀργότερα ἀπέκτησαν μιὰ ἀξιοσημείωτη δυναμική. Ἔτσι, μιὰ νέα συνάντηση στὸ Chambésy τῆς Ἑλβετίας τὸ 1985 ὁδήγησε σέ δημιουργία μικτῆς θεολογικῆς ἐπιτροπῆς ποὺ συνεδριάζοντας τὸ 1989 στὸ Μοναστήρι Deir-Anba-Bishoy στὴ Νιτρία τῆς Αἰγύπτου (20-24 Ἰουνίου) καί τὸ 1990 ξανὰ στὸ Chambésy (23-28 Σεπτεμβρίου) παρήγαγε τὴν Πρώτη καί Δεύτερη κοινὴ Δήλωση. Τὰ κείμενα ποὺ ὑπογράφηκαν καί ἐμπεριέχονται στὸ περιοδικὸ Ἐπίσκεψις 422 (1-7-1989), σσ. 5-15 καί 446 (1-10-1990), σσ. 18-23, ἀναφέρουν σέ γενικὲς γραμμὲς ὅτι ὑπάρχει συμφωνία μεταξύ τῶν δύο οἰκογενειῶν στὴ Χριστολογία τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ὅπως αὐτὴ ἀναφέρεται σέ συγκεκριμένα κείμενα, καί στὴ βάση αὐτὴ οἱ ἀρχαῖοι Ἀνατολικοὶ ἀποδέχονται τὶς δύο φύσεις καί τὴν ἀσύγχυτη ἔνωσή τους μέ τὰ τέσσερα ἐπιρρήματα τῆς Χαλκηδόνος («ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως καί ἀχωρίστως»), ἐνῶ γιὰ τὶς ἐπόμενες Οἰκουμενικὲς Συνόδους δέχονται θετικὰ τὴν διευκρίνιση τῶν Ὁρθόδοξων (καί πάγια θέση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας) ὅτι οἱ ἐπόμενες Σύνοδοι διευκρινίζουν καί ἀναπτύσσουν τὴ διδασκαλία τῶν προηγουμένων. Ὁ διάλογος μετὰ καί ἀπὸ μιὰ ἀκόμη συνάντηση τὸ 2005 βρίσκεται στὰ ἱστορικοκανονικὰ προβλήματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς θέσης τῶν δύο διδασκάλων τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Σεβήρου Ἀντιοχείας καί Διοσκόρου Ἀλεξανδρείας, ποὺ εἶναι καταδικασμένοι ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Τῇ σχετικῇ αὐτῇ στασιμότητά σέ μιὰ μάλιστα κρίσιμη ἐποχὴ γιὰ τοὺς Ἀνατολικούς Χριστιανούς λόγω τῶν γνωστῶν καταστροφικῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων προσπαθεῖ νὰ ταράξει τὸ πρόσφατο βιβλίο ποὺ ἐπιμελήθηκε ἡ κ. Christine Chaillot μέ τίτλο *The Dialogue between the Eastern Orthodox and Oriental Orthodox Churches*, ἐκδοθὲν ἀπὸ τὴ Θεολογικὴ Ἀκαδημία Βόλου (Βόλος 2016). Το βιβλίο ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα μέρη ποὺ ἀπαρτίζονται μέ τὴ σειρά τους ἀπὸ διάφορες θεματικὲς ἐνότητες. Τὸ πρῶτο μέρος γράφεται ἀπὸ Ὁρθόδοξους καί μέσα ἀπὸ παλαιότερα μεταφρασμένα ἢ πρωτότυπα ἀλλὰ καί καινούργια κείμενα πραγματεύεται τὴν ἱστορία τοῦ διαλόγου ἀπὸ τὸ 1985 (Δαμασκηνὸς Παπανδρέου), τὴ σχέση τῆς Χαλκηδόνος μέ τὴν πατερικὴ σκέψη τῶν Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (J. McGuckin) καί Σεβήρου Ἀντιοχείας (A. Louth, J. Behr), εὐρύτερα θεολογικὰ θέματα (διατύπωση «μία φύσις σεσαρκωμένη», θελήσεις καί ἐνέργειες κ.λπ.) ὡς πρὸς τὸν θεολογικὸν ἀντίκτυπο μετὰ τὴ Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος (Μαρτζέλος, Κεσμίρης, N. Russell, Hovorun, Raduca), τὸ φλέγον ζήτημα τῆς ἄρσης τῶν ἀναθεμάτων (J. Ericson, Βλ. Φειδᾶς), τὴν τιμὴ τῶν εἰκόνων (ἐπιμελήτρια) καθὼς καί εὐρύτερα ζητήματα τῆς ἱστορίας τῶν διαλόγων (Γαλλίας Ἑμμανουήλ, Alfeyev, Charbak, Ἀσπρούλης/Καλαϊτζίδης καί Μητροπολίτης Λιβάνου George Khodr). Τὸ ἐπόμενο μέρος ἀποτελεῖται ἀπὸ συμβολὲς θεολόγων τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, Κοπτῶν, Σύρων, Ἀρμενίων καί Αἰθιόπων γενικὰ καί σχετικὰ μέ τὴ Χριστολογία τῆς λειτουργικῆς τους ζωῆς,

ειδικά μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ Κιλικίας Ἀράμ Α' καὶ ὁ Getachew Haile. Τὸ ἐνδιαφέρον τρίτο μέρος περιλαμβάνει ἐπιμέρους στιγμὲς ἀπὸ ἐμπειρίες διαλόγων ἀπὸ τῇ βάση σὲ διάφορες εὐκαιρίες στὴ Σουηδία καὶ στὶς ΗΠΑ, σὲ ἀμοιβαῖες ἐπισκέψεις μονῶν καὶ ἀσκητικῶν κέντρων, στὴν προβολὴ τῶν ἀνατολικῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὰ ΜΜΕ κ.λπ. Τέλος, τὸ τέταρτο μέρος περιέχει τὰ κείμενα (Δηλώσεις καὶ Ἀνακοινώσεις) τῶν Διαλόγων ἀπὸ τὸ 1985, ἀποσπάσματα ἀπὸ σημαντικὰ θεολογικὰ κείμενα τοῦ παρελθόντος καθὼς καὶ χρονολόγιο τῶν νεώτερων συναντήσεων.

Διαβάζοντας τὸν τόμο αὐτὸν καταλαβαίνουμε ὅτι ὄχι μόνον στὴν ἀρχὴ τοῦ Διαλόγου κατέθεσαν καὶ ἐπένδυσαν ἓνα σοβαρότατο θεολογικὸ κεφάλαιο οἱ μεγαλύτεροι ὀρθόδοξοι θεολόγοι ἀπὸ τῇ δεκαετία τοῦ '60 (Φλωρόφσκυ, Μέργιεντορφ, Ρωμανίδης, Καρμίρης) ἀλλὰ καὶ στὶς ἐπόμενες δεκαετίες μέχρι σήμερα, οἱ μεγαλύτεροι ἢ οἱ πιὸ γνωστοὶ θεολόγοι τῆς Ὀρθόδοξης θεολογίας ἀλλὰ καὶ οἱ θεολόγοι τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν συνεχίζουν νὰ συνεισφέρουν σὲ διάφορες ὀψεις τοῦ ζητήματος, ὅπως ὁ γνωστὸς δάσκαλός μας καὶ μέλος τῶν Ἐπιτροπῶν διαλόγων Βλάσιος Φειδᾶς, ποὺ διατυπώνει καίριες ὑποδείξεις γιὰ τὴν ἀκολουθητέα διαδικασία γιὰ τὸ ἀκανθῶδες ζήτημα τῶν Ἀναθεμάτων.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω γίνεται προφανές ὅτι τὸ νὰ ἐμφανίζονται ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας, κληρικοὶ ἢ λαϊκοὶ, στὴν Ἑλλάδα ἢ τὸ ἐξωτερικὸ καὶ νὰ καταφέρονται μὲ γενικευτικὸ τρόπο ἐναντίον τῶν σὲ δεινὴ θέσῃ εὐρισκομένων Ἀνατολικῶν Χριστιανῶν, ἀναπαράγοντας τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια στερεότυπα διαμορφωμένα ἀπὸ γενικόλογα καὶ ἐν πολλοῖς πεπαλαιωμένα ἐγχειρίδια ΧΩΡΙΣ νὰ μελετοῦν οὐσιαστικὰ τὰ ἴδια τὰ κείμενα, παλαιὰ καὶ νέα, εἶναι ὄχι μόνον ἀντιπαραγωγικὸ γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ δείγμα ἐλλείψης ἀγάπης. Οἱ μόνοι ποὺ προσπάθησαν νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴ νεώτερη συζήτηση εἶναι ὁμάδα μοναχῶν ἀπὸ τὴν Ἱ. Μονὴ Γρηγορίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ποὺ κινητοποιήσε τὴν Ἱερὰ Κοινότητα νὰ ἀντικρούσει μὲ γράμματα τὰ κείμενα τῶν δύο Δηλώσεων. Τὰ κείμενα αὐτὰ ἐκδόθηκαν στὸ ἔργο *Εἶναι οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι ὀρθόδοξοι; Κείμενα τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ ἄλλων ἀγιορειτῶν Πατέρων περὶ τοῦ διαλόγου Ὀρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων* (Μονοφυσιτῶν), ἐκδ. Ἱ. Μ. Ὁσίου Γρηγορίου (Ἅγιον Ὅρος 1995), ἐνῶ ὁ μακαριστὸς τότε Ἑλβετίας Δαμασκηνὸς ἀπάντησε στὶς θέσεις αὐτὲς σὲ ἄρθρα του στὸ Δελτίο *Ἐπίσκεψις*³. Ἀργότερα, ἡ Μονὴ Γρηγορίου ἀποπειράθηκε νὰ ἀντικρούσει τὰ πορίσματα διδακτορικῶν διατριβῶν γιὰ τὸν Διόσκορο καὶ τὸν Σεβῆρο ποὺ ἐκπονήθηκαν στὴ Θεσσαλονίκη μὲ τὸ ἔργο «Διόσκορος καὶ Σεβῆρος: οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι αἰρεσιάρχαι. Κριτικὴ δύο διδακτορικῶν διατριβῶν» (ἐκδ. Ἱ. Μ. Ὁσίου Γρηγορίου, Ἅγιον Ὅρος 2003). Σ' ὅλες αὐτὲς τίς προσπάθειες ἡ μέθοδος ποὺ ἀκολουθήθηκε ἦταν νὰ ψάχνεται σὲ κάθε λεπτομέρεια ἢ α' ἢ ἡ β' διατύπωση τοῦ Σεβῆρου (κυρίως) ἢ τοῦ Διοσκόρου, ὅπως ὁ τρόπος ποὺ διδάσκεται ἡ μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη, ἀναφορὲς σὲ «σύνθετη φύση», «θεανθρώπινη

3. Δαμασκηνὸς Παπαδρέου, «Ὁ Θεολογικὸς Διάλογος τῆς Ὀρθοδόξης Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Σκέψεις καὶ προοπτικαί», *Ἐπίσκεψις* 516 (31-3-1995) καὶ νέα ἀπάντησιν στὸ γενικὸ ἀνακρινόμενόν τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, *Ἐπίσκεψις* 521 (31-8-1995), σσ. 7-18.

ὑπαρξῆ», ἡ διάκριση τῶν δύο φύσεων «τῇ θεωρίᾳ μόνῃ», γὰρ νὰ φανεῖ ὅτι κάποια στιγμή ἡ συγκεκριμένη διατύπωση μπορεῖ νὰ ὑποκρύπτει καὶ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ Εὐτυχανισμό. Ὑπενθυμίζουμε ὅτι οὔτε ὁ Διόσκορος οὔτε ὁ Σεβήρος καταδικάσθηκαν γιὰ μονοφυστικὴ διδασκαλία, οὔτε ἀποδεικνύεται ὅτι ἡγούνταν εὐτυχανικῶν κινήσεων. Καταδικάσθηκαν γιὰ κανονικοὺς καὶ πειθαρχικοὺς λόγους, ἐνῶ οἱ θεολογικὰς τοὺς ἀπόψεις ὁρθὰ ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο σοβαρῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας μέχρι σήμερα.

Τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων τοῦ παρόντος τόμου χαρακτηρίζονται, ἀντίθετα, ἀπὸ νηφαλιότητα καὶ προσπάθεια νὰ κατανοηθοῦν σὲ βάθος τὰ θεολογικὰ προβλήματα. Αὐτὸ πού, βέβαια, δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει ὁ τόμος εἶναι ὁ τρόπος προσέγγισης τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος σὲ σχέση μετὰ τὸ γεγονός τῆς Ἐκκλησίας. Ἀν φανταζόμαστε τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἓνα μέγεθος ἄχρονο καὶ ἀμετάτρεπτο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος τῶν αἰώνων, τότε καὶ ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικὲς διαδικασίες γιὰ νὰ ἀληθεύουν ὡς ἐκκλησιαστικὲς, δηλαδὴ νὰ ἐγγυῶνται τὴ σωτηρία, πρέπει νὰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν ἐπιβεβαίωση μιᾶς διαρκοῦς ταυτότητας: θεσμοί, πνευματικὲς κινήσεις, θεολογικὰ ρεύματα, σχέσεις μετὰ τὴν κοινωνία θεωροῦνται, λοιπόν, τὰ ἴδια καὶ αὐτὰ σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες. Εἰδικὰ ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία ἔχει καταφέρει νὰ θεωρεῖται ὡς ὁ κατεξοχὴν ἐκφραστὴς αὐτῆς τῆς ἄχρονης ταυτότητας, εἶναι τὸ *proprium*, ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ τῆς μέσα στὸν ὑπόλοιπο Χριστιανικὸ κόσμον, νὰ εἶναι ἡ «Ἐκκλησία τῆς Παράδοσης». Σ' αὐτὴ τὴ λογικὴ πού ἔχουν πολλοὶ Ὁρθόδοξοι, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἀνατολικοὶ Χριστιανοί, ὅποιαδήποτε θεολογικὴ συμφωνία μετὰ ἀπὸ τόσους αἰῶνες θὰ διακλύβει τὴ βεβαιότητα τοῦ ἀλαθτοῦ τὴν ὁποία πιστεύουμε ὅτι χαρακτηρίζει τις ἀποφάσεις τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ὅπως τὸ ἐκθέτει χαρακτηριστικὰ τὸ κείμενο τῶν Ἀγιορειτῶν «Παραιτούμεθα οἱ Ὁρθόδοξοι [δηλ. μετὰ μιὰ τέτοια συμφωνία] ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν μας συνέχειαν καὶ ταυτότητα μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων (Δ', Ε' καὶ ΣΤ'), δεχόμενοι ὅτι οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι πάντοτε ἦσαν Ὁρθόδοξοι καὶ οἱ Πατέρες τῶν (Διόσκορος καὶ Σεβήρος) ὁμοίως. Ἐμμέσως δηλαδὴ δεχόμεθα ὅτι αἱ Οἰκουμενικαὶ αὗται Σύνοδοι ἐπλανήθησαν καὶ ἡμεῖς τὰς διορθώνομεν»⁴.

Ἡ γενικὴ, ὅμως, αὐτὴ ἀρχὴ τῆς (ἀνιστορικῆς) συνέχειας διαψεύδεται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ὅπου ἀποφάσεις Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀναθεωροῦνται ἢ ἐπανερμηνεύονται ἀπὸ ἄλλες. Ὅπως ὁ Δαμασκηνὸς Παπανδρέου εἶχε δίκην παραδείγματος ὑποδείξει, οἱ ἀποφάσεις τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναιρέθηκαν ἀπὸ τὸν Ὅρο τῶν Διαλλαγῶν τοῦ 433 (βλ. παραπάνω), ἡ Χριστολογικὴ διδασκαλία τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐρμηνεύθηκε ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Δ', ὁ Ὅρος τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπανερμηνεύθηκε ἀπὸ τὸν Ὅρο τῆς Ε' μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῶν ἀπόψεων τῶν Θεοδωρήτου Κύρου καὶ Ἰβᾶ Ἐδέσσης ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καταδικάζοντάς τις, ἀνέτρεπε τὴν Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο πού τοὺς εἶχε περιλάβει στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας⁵. Σ' αὐτὰ μπορούμε νὰ προσθέσουμε καὶ

4. «Εἶναι οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι Ὁρθόδοξοι;», μν. ἐκδ., σ. 21.

5. Δαμασκηνὸς Παπανδρέου, Ἀπάντηση, *Ἐπιστολές*, 521 (31-9-95), σ. 15.

τὴν συμπερίληψη τῆς διατύπωσης «ἐκ δύο φύσεων» στὸν Τόμο τῆς ΣΤ' Οἰκου-
μενικῆς Συνόδου (ποὺ εἶχε μετ' ἐπιτάσεως ἀπορριφθεῖ στὴν Δ'), ἀλλὰ ἂν φύ-
γουμε καὶ ἀπὸ τὶς Χριστολογικὲς ἐρίδες, μποροῦμε νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ δια-
τύπωση γιὰ τὸν Ἰῶδ ὅτι ἦταν «ἐξ ἐτέρας Ὑποστάσεως» ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀνα-
θεματίζεται ἀπὸ τὴν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, ἀλλὰ ἀργότερα καὶ μέχρι σήμερα
ἀποτελεῖ τὴ θεμελίωση τῆς Τριαδολογίας (διάκριση Τριῶν Ὑποστάσεων) μετὰ
τὴ θεολογία τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων. Μὲ μιὰ λογικὴ ὅπως τοῦ Ἀγιορειτι-
κοῦ Γράμματος θὰ ἔπρεπε νὰ ἀρνεῖται κανεὶς τὴ διάκριση τῶν Ὑποστάσεων,
φοβούμενος νὰ «διορθώσει» τὴν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο. Ἀκόμη πιὸ ρευστὴ εἶναι
ἡ κατάσταση στὰ πρόσωπα καὶ τὶς διαδικασίες, ὅταν ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνο-
δος ἐπικυρώνει θεολογικὰ τὴν τιμὴ στὶς εἰκόνες, ἀπαρτιζόμενη ἀπὸ ἐπισκόπους
τῶν ὁποίων ἓνα μεγάλο μέρος εἶχε πιθανότατα ὑπογράψει προηγουμένως τὶς
εἰκονομαχικὲς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τῆς Ἱερείας τοῦ 754.

Ὅλα τὰ παραπάνω μπαίνουν στὴν πραγματικὴ τους διάσταση, ἂν δοῦμε τὴν
ἐκκλησιαστικὴ ἐνότητα καὶ τὴ θεολογικὴ συνέχεια τῆς Ὁρθόδοξης διδασκα-
λίας στὸ χρόνο ὅχι ὡς ἓνα ἀμετάβλητο μέγεθος, ἀλλὰ ὡς μιὰ διαρκὴ σύνθεση
μέσα ἀπὸ πραγματικὴ ἀναζήτηση – μιὰ ἀναζήτηση τοῦ πραγματικοῦ πνεύμα-
τος καὶ τῆς συναφείας τῶν θεολογικῶν θέσεων, μέσα στὸν ἱστορικό τους περί-
γυρο καὶ τὸν ἐρμηνευτικό τους ὀρίζοντα, «ἐρευνητικῶς καὶ οὐ παροδευτικῶς»,
καὶ μιὰ σύνθεση προερχόμενη ἀπὸ τὴν εἰλικρινῆ διάθεση νὰ μὴ ἀπολεσθεῖ κα-
νεὶς, «εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας», ἀπὸ τοὺς συναχθησομένους «εἰς ἓν». Αὐτὴ
ἡ σύνθεση ἐπιτυγχάνεται μὲ διαρκεῖς διαλόγους καὶ (ὅσο καὶ ἂν μᾶς σκανδα-
λίζει αὐτό) ἀπὸ διαρκεῖς διαπραγματεύσεις, ποὺ ἔχουν ὡς σκοπὸ ὅχι νὰ «κα-
τασκευάσουν» μιὰ θεολογικὴ «μέση λύση», ἀλλὰ νὰ ἀνακαλύψουν τὸ κοινὸ
ἐκκλησιαστικὸ βίωμα.

Ὅμως, μιὰ τέτοια θεώρηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς θεολογίας της ὡς συνε-
χοῦς ἀναζητήσεως τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀλήθειας καὶ σύνθεσης γιὰ νὰ ἀλη-
θεύει διαρκῶς ἡ ταυτότητα καὶ ἡ ἐνότητά της, σημαίνει ζωντανὴ δράση ὅλων
τῶν λειτουργιῶν τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καὶ ὄχι μόνο κάποιων. Δυσ-
τυχῶς, οἱ αἰτίες τοῦ προβλήματος μιᾶς στατικῆς θεώρησης τῆς Ἐκκλησίας
δὲν περιορίζονται μόνο στὸ γενικότερο κύμα συντηρητισμοῦ, φονταμενταλισμοῦ
κ.λπ., ἀλλὰ ἐκτείνονται καὶ σὲ μακρὲς δυσλειτουργίες μέσα στὴν ἱστορικὴ δια-
δρομὴ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ σώματος. Ἡ ὑποκατάσταση τῆς γενικώτερης δια-
κονίας καὶ δράσης τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν ἄνθρωπο μ' ἓνα μόνο μέρος (αὐτὸ
τῆς ἀσκησης διοίκησης), συνδεδεμένο μὲ ἱστορικὲς ἀναγκαιότητες τοῦ παρελ-
θόντος (χρήσιμη γιὰ νὰ καλύπτει κενὰ τῆς «Αὐτοκρατορίας», φέρ' εἰπεῖν), δόη-
γῃ ἄλλες λειτουργίες στὸ περιθώριο καὶ τὴν ἰδιωτικότητα. Ἔτσι, ὁ θεολογικὸς
διάλογος τῆς Ἐκκλησίας ἐγίνε κι αὐτός (ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα) μιὰ ὑπόθεση
«τῆς ἡγεσίας», δηλαδὴ τῶν ἐπισκόπων καὶ πολὺ περισσότερο ἐνὸς μέρους
αὐτῶν, ἐνῶ ἡ ἐνασχόληση μὲ τὴ θεολογία ἀφέθηκε στοὺς «συμβούλους» καὶ ἡ
ἀπλὴ «ἀποδοχή» (ποὺ συνήθως δὲν ἐξηγεῖται ἀλλὰ ἀπαιτεῖται) ἀπὸ τὸν λαό. Τὸ
κλειστὸ σύστημα διοίκησης ὠθεῖ τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς «συμβούλους» ποὺ
ἐμπλέκονται, νὰ ἀποφεύγουν τὴν ἐνεργὸ ἐμπλοκὴ τοῦ ὅλου σώματος ποὺ μπο-
ρεῖ νὰ τοὺς στερῇ τὸ ρόλο τοῦ «ἀναντικατάστατου» εἰδήμονα, ποὺ ἀπέκτη-

σαν μετὴν ἔνταξή τους σὲ κάποιες ἐπιτροπὲς μετὰ ἀπὸ πολλοὺς κόπους νὰ τοὺς κάνουν δεκτοὺς οἱ προκατοχοὶ τους. Ταυτόχρονα, ἡ προσευχή, ἡ προφητεία, ἡ ἄσκηση ἀφήνονται νὰ δημιουργοῦν τὰ δικά τους προσωποπαγῇ «κοινὰ» θαυμαστῶν τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου γέροντα, καλλιεργώντας σ' ὅλο τὸ σύνολο τῶν σχέσεων πνευματικῶν καὶ πνευματικοπαιδιῶν τὴν καχυποψία, τὴν ἄρνηση ἀνάληψης εὐθύνης νὰ μελετήσουν καὶ νὰ κατανοήσουν ὅτιδήποτε ἀπομακρύνεται ἀπὸ εὐσεβεῖς ἠθικολογίες. Μὲ τοὺς τρόπους αὐτοὺς ἡ ἀρχικὴ φέρελπις εἰσόδος τῶν Ὁρθοδόξων στὴν οἰκουμενικὴ θεολογικὴ συζήτηση, καὶ εἰδικὰ στὴν τόσο δημιουργικὴ, ὅπως δεῖξαμε, θεολογικὴ συνάντηση μετὸς Ἀρχαίους Ἀνατολικούς Χριστιανούς, καταλήφθηκε ἀπὸ γραφειοκρατικοποίηση καὶ φόβο ἀπέναντι στὶς ἀντιδράσεις.

Ὁ τόμος τῆς κ. Chaillot, ἀκριβῶς ἐπειδὴ διαθέτει καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς «ἐκ τῶν κάτω» πρωτοβουλίας, ὀφείλει νὰ συμβάλει στὴν ἐπανενεργοποίηση καὶ ὁλοκλήρωση τοῦ διαλόγου σὲ ὅλο τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα, καὶ αὐτὸς ὁ διάλογος μετὴν σειρά του νὰ δείξει ὅτι ἡ ἐπανάληψη στατικῶν καὶ παγιωμένων ἀντιλήψεων γιὰ θεολογικὲς θέσεις καὶ ἐκκλησιαστικὲς στάσεις, μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ εἶναι ἱστορικὰ παγιωμένες, ἐμποδίζει ὅχι μόνο τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ τὴν δράση τοῦ Πνεύματος μέσα σ' αὐτή, ὅταν Χριστιανοὶ προσεύχονται μετὰ τὰ ἴδια ἀκριβῶς λόγια στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ὡς «ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσαντα» καὶ ὥστόσο ἀποκλείουν μετὰ πάθος ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνία. Ὁφείλουμε νὰ συνειδητοποιήσουμε ὅτι δοχεῖα τοῦ Πνεύματος πρέπει νὰ ἀποτελοῦμε (καὶ νὰ ἀναλαμβάνουμε τίς βαρύτερες εὐθύνες γι' αὐτό) ὅλοι οἱ βαπτισμένοι καὶ χρισμένοι Χριστιανοί, καὶ ὅχι μόνον οἱ ἐπίσκοποι, οἱ θεολόγοι ἢ οἱ γέροντες. Κι ἀκόμη ὅτι δοχεῖο τοῦ Πνεύματος γίνονται καὶ οἱ λογικὲς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ πρέπει νὰ ἀσκηθοῦν καὶ αὐτὲς ὅπως οἱ ἄλλες ιδιότητες καὶ δράσεις τῆς ψυχῆς, καὶ ὅχι νὰ ἀπορρίπτονται ἐκ προοιμίου καὶ νὰ περιφρονοῦνται ὡς «ὀρθολογισμός», «ἀκαδημαϊσμός» κ.λπ.